

Straipsnis ■ diskusinis

Apie Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo projekto pirmąją 2001 10 12 redakciją

Leonas Jovaiša

Straipsnyje pateikiama keletas dabarties švietimo įstatymo projekto analizės faktų, interpretuojamų pagal Lietuvoje vyraujančias edukologijos ir psichologijos mokslų nuostatas. Administraciniai ir teisiniai šio įstatymo projekto aspektai neanalizuojami.

I skirsnis. BENDROSIOS NUOSTATOS

Preambulėje bandoma atskleisti švietimo sampratą, jo esmę. Artimiausią giminę (*genus proximum*) švietimui skiriant „veiklą“ (žr. pirmą sakinį), siaurinama švietimo esmė, nes jis ne tik praktinė žinių teikimo (švietimo) veikla, bet vyksmas kaip vienas iš mokymo veiklos rezultata, o šio įstatymo kontekstu švietimas suprantamas kaip valstybinė, visuomeninė ugdymo organizavimo sistema. Tad švietimą būtina atskleisti ne tik kaip šviečiamąją veiklą, bet ir visiškai kitaip, būtent kaip valstybinę, visuomeninę ugdymo organizavimo sistemą.

Čia pat teigiama, kad švietimas suteikia asmeniui brandaus (sic!) savarankiško (sic!) gyvenimo pagrindus. Kas yra „brandus gyvenimas“? Ar čia vieta apie jį kalbėti? Švietimas nieko nesuteikia. Suteikti galima, tarkime, kokią nors laipsnį ar vardą. Net žinių neįmanoma suteikti, bet jas teikti visiškai įmanoma. Toliau teisingai sakoma, kad švietimas padeda asme-

niui tobulinti savo gebėjimus. Asmuo turi ir pats juos tobulinti.

Antrame sakinyje kalbama ne apie švietimą, bet apie mokymąsi kaip pamatinę teisę. Kuo ši frazė pagilina švietimo sampratą? Niekuo.

Antroje preambulės pastraipoje švietimas apibrėžiamas kaip būdas, kuriuo kuriasi valstybės, visuomenės, asmens ateitis. Pirma, švietimas nei kaip vyksmas, nei kaip sistema negali būti būdas. Antra, valstybė kuriasi ne tik švietimu. Be to, sakoma, kad jis esąs tiltas, „kuriantis tautos tapatybę“ (sic!). Reikėtų drąsiai kalbėti apie tautybę, tautiškumą, nacionalumą. Aiškiai matyti, kad šių sąvokų vengiama.

Paskutinėje preambulės pastraipoje miglota, permelyg plačios reikšmės fraze nurodoma priežastis, kodėl švietimas savo paskirtį geriausiai atlieka, kodėl valstybė teikia pirmenybę švietimui. Matyti, kad autoriams sunku skirti *tikslo* ir *paskirties* sąvokas.

Išvada. Preambulę būtina iš esmės taisyti, iš naujo redaguoti.

1 straipsnis. Švietimo įstatymo paskirtis

Čia kalbama ne apie Švietimo įstatymo paskirtį, bet apie tai, ką Švietimo įstatymas nustato, kokias švietimo sritis reglamentuoja kiti įstatymai.

2 straipsnis. Įstatyme vartojamos sąvokos

Čia ir kitur kalbama apie **švietimo paslaugą**, **švietimo paslaugos gamintojus**, **švietimo paslaugų vartotojus**, **švietimo paslaugų teikėjus**. Vertėtų suprasti, kad Lietuvoje švietimas niekada nebuvo paslaugų sritis, švietimas – dvasinės kultūros ugdymo sritis. Šie ir panašūs paslaugos žodžio junginiai apibūdina vartotojų visuomenės, rinkos ekonomikos, pragmatinės filosofijos iššūkius. Šie nauji terminai yra visiškai svetimi lietuvių kalbėsenai, iki šiol nežinomi lietuvių švietimo žodynui. Tai, matyt, nevykę vertiniai iš anglų kalbos. Jeigu anglų kalbos žodis **service** būtų verčiamas ne vien paslauga, bet ir kita jo reikšme kaip **tarnyba**, **aptarnavimas**, būtų labiau priimtini žodžiai: **švietimo tarnyba**, **švietimo aptarnavimas**, **švietimo gavėjas (moksleivis)**, **švietimo teikėjas**. Iš tiesų švietimas yra kultūrinė tarnystė asmenybės tapsmui.

Švietimo programa vadinamas susitarimas švietimo rezultatui pasiekti. Toks programų kaip dokumento sudarymo subjektyvinimas pavojingas tautos kultūrai. Programa – ne susitarimas. Ji turi būti objektyviai grindžiama moksliniais tyrimais, pritaikyta įvairiems tikslams, atsižvelgiant į moksleivių amžių ir individualias savybes.

Kodėl šiame straipsnyje niekur nekalbama apie mokymo programą, apie auklėjimo programą. Ar tų sąvokų nebereikia? Švietimo programa yra ne tas pat, kas mokymo programa.

Informalusis švietimas negali būti savaiminis, kaip rašoma apibrėžime, čia apibrėžiama tik savišvieta. Informalusis švietimas yra savišvietos, savaiminio ir savarankio mokymosi sąlygų sudarymas. Šis švietimas lietuvių kalbai geriau suprantamas terminu savišvietos organizavimas.

Privalomas švietimas aptariamasis žodžiu privalomas (loginė klaida *idem per idem*). Lietuviškesnis būtų terminas privalomas mokslas.

Visuotinio švietimo paaiškinimas neapima visų švietimo formų. Neminimas pagrindinis, universitetinis ugdymas ir kt. Vakarų Europoje aukštasis (universitetinis) mokslas priskiriamas prie visuotinio švietimo. (Lietuvių kalba *mokslas* reiškia ir mokymąsi, ir ugdymą. Vertėjai *education* ne visada lietuvinina, dažniausiai pasitenkina *švietimo* sąvoka.)

Mokykla apibrėžiama kaip įstaiga, teikianti paslaugas. Ji – ne paslaugų institucija. Tai – jos vaidmens žeminimas, prastinimas. Mokykla šviečia (žiniomis), lavina, pratina veikti, auklėja. Ji – tautos kultūros institucija.

Mokinys apibūdinamas kaip švietimo paslaugų vartotojas. Tai vartotojų visuomenės požiūris į mokinį. Mokinys pirmiausiai yra asmuo, atsakingas sąveikos su mokyklos vertybėmis ir aplinka dalyvis. Mokinys taip pat yra asmenybė, savyje perdirbanti švietimo gėrybes ir jas internalizuojanti dvasiniam tobulėjimui.

Moksleivis apibūdinamas taip, kaip reikėtų apibūdinti mokinį. Semantinė *moksleivio* reikšmė pasako, kad jis – asmuo, einantis į mokslus (plg. *jūreivis*). Tai leidžia atskleisti moksleivio esmę, jo skirtumus nuo žodžio *mokinys*.

Ugdymo sąvoka visiškai nepaaiškinta. Ne visos jo funkcijos išvardytos. Svarbiausia – neminamas auklėjimas, prigimtinė žmogaus

veikimo funkcija. Auklėjimo funkciją dabar atgaivina šalys, kurios ją anksčiau priskyrė šeimai ir dėl to patyrė didžiulį jaunimo doros nuosmukį. Lietuviai turėtų išsaugoti tokią svarbią ugdymo funkciją, kokia yra auklėjimas.

Švietimo paslaugos teikėjai – nepriimtinas skolinys. Reikėtų vartoti terminą – švietimo veikėjai, organizatoriai (tiesioginiai, netiesioginiai). Kodėl čia minima **mokykla** tarp nepagrindinių švietimo organizatorių? Nuo S. Šalkauskio laikų lietuvių pedagoginė terminija skiria ugdymo veikėjus (mokytojai ir kt.) ir ugdymo veiksnius (mokykla ir kt.). Čia tikėtų ir švietimo veikėjų terminas. Daug kur tikėtų ir švietimo dalyvių sąvoka.

Išvados. Įstatyme vartojamos sąvokos pateikiamospadrikai, be sistemos. Vertėtų jas pateikti bent pagal abėcėlę.

Daugelio sąvokų apibrėžimai neatskleidžia jų esmės.

Kai kurie skoliniai neatitinka Lietuvos švietimo kultūros, pavyzdžiui: švietimo paslauga, švietimo paslaugos teikėjai, informalusis švietimas (mūsiškai savišvietos tvarkymas, organizavimas, vadyba) ir kt.

3 straipsnis. Švietimo tikslai

Pirmu tikslu nurodoma „Įvesdinti vaiką į žinių visuomenę“. Ar *įvesdinimo* sąvoka nesuapnuoja prievartos? Ar tiktai vaiką? Švietimas apima visus ugdytinių amžiaus tarpsnius. Kol kas dar nėra žinių visuomenės, ji kuriama. Ar nepavojinga frazė padėti „laisvai kurti savo gyvenimą“? Klaidingai suprantama laisvė.

Trečias tikslas pemelyg įpareigoja švietimą. Iš esmės jis nėra švietimo tikslas. Reikia visiškai kitokios redakcijos.

Ketvirtas tikslas reikalauja garantuoti tautos tęstinumą (gimstamumo didinimą?), jos

tapatybės išsaugojimą, nuolatinį kūrimą (savęs, kaip tautiečio, atpažinimą?). Juk tautybės, tautiškumo, nacionalumo, patriotizmo ugdymas nėra tas pat, kas tautinės, kultūrinės, asmeninės tapatybės išsaugojimas! Kodėl neįdrįstama aiškai sakyti, kokie švietimo tikslai tėvynainio ugdymui?

Išvada. Švietimo tikslų formulavimas rodo, kad Projekto autoriai visiškai nepajėgūs dalykiškai ir kvalifikuotai nusakyti švietimo tikslų. Yra daugiau esmingai svarbių tikslų.

4 straipsnis. Švietimo sistemos principai

Išvardyti keturi švietimo sistemos principai visiškai priimtini demokratinei visuomenei, bet jie anaipol neparodo visko, kuo remiamasi. Reikėtų paaiškinti bent švietimo visuotinumą, laisvo mokyklos rinkimosi principus. Jų yra daugiau.

II skirsnis. ŠVIETIMO SISTEMOS SANDARA

5 straipsnis. Švietimo sistema

Čia nepateikiama sistema. Sistematurėtų parodyti atskirų švietimo institucijų vidaus ir išorės priklausomybę, jų lygius. Čia išvardijami ugdymo organizaciniai tipai (formalusis švietimas ir kt.), pagalbos mokytojui ir mokiniui rūšys.

6 straipsnis. Ikimokyklinis ugdymas

Painiojami terminai: ankstesniame straipsnyje kalbama apie ikimokyklinį švietimą, o šio straipsnio antraštė – ikimokyklinis ugdymas.

18 straipsnis. Informacinė pagalba

Čia vėl kalbama apie „informacinės pagalbos paslaugas“, apie „švietimo paslaugas“, bet nieko nekalbama apie informatikos plėtotę.

19 straipsnis. Psichologinė pagalba

Siaurai apibūdinama psichologinės pagalbos paskirtis. Sakoma, kad pagalba teikiama tik turintiems ugdymosi problemų mokiniams. Pagalbos teikimo spektras kur kas platesnis. Svarbiausia jos paskirtis – padėti pedagogams pažinti ugdytinius, ugdyti jų asmenybę.

III skirsnis. ŠVIETIMO PRIEINAMUMAS IR KOKYBĖ

25 straipsnis. Informavimas apie švietimo paslaugas

Jau sakyta, kad švietimas neteikia paslaugų. Visuomenę, jaunimą reikia informuoti apie mokyklas, apie mokymosi galimybes, profesijas, darbo rinką ir t. t. Šį straipsnį geriau vadinti taip: informavimas apie švietimo teikiamas galimybes ir darbą.

27 straipsnis. Švietimo paslaugų tinklas

Čia gi ne paslaugų tinklas, o tiesiog švietimo organizavimas. Taip ir vertėtų pavadinti straipsnį.

35 straipsnis. Švietimo paslaugų kokybė

Šį straipsnį vertėtų pavadinti tiesiog Švietimo kokybės teisė.

IV skirsnis. ŠVIETIMO PASLAUGŲ VARTOTOJŲ IR TEIKĖJŲ TEISĖS IR PAREIGOS

Šio skirsnio pavadinimas yra visiškai svetimas Lietuvos švietimo veikėjams. Jį reikėtų įvardyti taip: Švietimo dalyvių teisės ir pareigos.

40 straipsnis. Vartotojų ir teikėjų susitarimai

Straipsnis turėtų skambėti taip: Švietimo da-

lyvių susitarimai. Visur reikėtų braukti žodį pa-
slaugos.

49 straipsnis. Kiti švietimo paslaugų teikėjai, jų teisės ir pareigos

Šio straipsnio pavadinimas pagal lietuvių terminiją turi būti formuluojamas taip: Kiti švietimo veiksniai ir veikėjai, jų teisės ir pareigos.

V skirsnis. ŠVIETIMO VALDYMAS, VALDYMO SUBJEKTAI, JŲ ATSAKOMYBĖ

52 straipsnis. Švietimo monitoringas

Monitoringo paskirtis nusakyta per plačiai, nekonkrečiai, nenurodomos jo funkcijos.

58 straipsnis. Vyriausybės įgaliojimai ir atsakomybė

Projekte niekur nekalbama apie profesinio rengimo valdymą – svarbiausią tautos kultūros puoselėjimo grandį. Profesinį rengimo valdymą būtina koncentruoti, grįsti moksliniais tyrimais, naujausių technologijų įdiegimu. Todėl siūloma septintą šio straipsnio pastraipą formuluoti bent taip: 7. Prie Vyriausybės steigia Profesinio rengimo departamentą, kuris organizuoja kraštui reikalingą visų sričių ir lygių profesinį rengimą, atsako už jo kokybę, materialinį aprūpinimą, dėstytojų kvalifikaciją ir vykdo visas departamento funkcijas.

59 straipsnis. Švietimo ir mokslo ministerijos įgaliojimai ir atsakomybė

2 pastraipoje sakoma, kad ši ministerija rengia ilgalaikius strateginius švietimo planus, metines veiklos programas. Kuo ji remiasi suda-

rydama programos ir planus? Ministerija kritikuojama už tai, kad akla remiasi užsienio patirtimi, savų biurokratų nuovoka. Būtina Ministerijai remtis moksliniais tyrimais. Todėl vertėtų šį straipsnį papildyti teiginiais, kad Ministerija remiasi patikimais ugdymo ir švietimo būklės, jos raidos prognozės moksliniais tyrimais Lietuvoje. Ji turi inicijuoti tuos tyrimus. Tam reikia specialios edukologijos mokslinės institucijos, aukštųjų mokyklų atitinkamų katedrų veiklos koordinavimo. Kitaip bus atsiliekama nuo Europos ugdymo mokslo ir švietimo.

VII skirsnis. ŠVIETIMO FINANSAVIMAS

Šis skirsnis pagal turimo teksto numeraciją yra VI, o kaip matyti, numeruojamas kaip VII. Gal šiame tekste praleistas VI skirsnis?

LITERATŪRA

Lietuvos švietimo įstatymas. Pirmasis projektas. Darbinis variantas 2001 10 12.

ÜBER DAS PROJEKT DES LITAUISCHEN BILDUNGSGESETZES VOM 12 10 2001

Leonas Jovaiša

Zusammenfassung

Das Projekt des litauischen Bildungsgesetzes vom 12. 10 2001 ist viel mehr günstig als das Gesetz, das heute noch fähig ist. Trotzdem es hat eine Menge von Fehlen. Besonders fällt ins Auge einige Begriffe, die für litauische

74 straipsnis. Apmokėjimas už švietimo paslaugas

Straipsnį vertėtų redaguoti taip: Mokestis už ugdymą vaikų įstaigose ir mokyklose.

Išvados

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo projekto pirmosios redakcijos darbinis variantas, pateiktas 2001 10 12, yra turiningesnis, konkretesnis, labiau šiuolaikiškas, perteikiantis švietimo sistemos patirtį dokumentas, palyginti su dabar veikiančiu Švietimo įstatymu. Vis dėlto reikia dokumentą kruopščiai tobulinti. Ypač reikia atsisakyti svietimos lietuviui pedagogui terminijos, rinkodaros filosofijos.

Įstatymo projektą turėtų peržiūrėti visų čia minimų institucijų ekspertai, taip pat psichologai, medikai, teisininkai.

Gauta 2001 11 23

Priimta 2001 12 15